

Biskop Atle Sommerfeldt:

HÅPSTEGN

Refleksjoner ved nyttår 2017

Nyttårsmottakelse 8. januar 2017

En kultur fanget i Post-truth

Hvert år kårer ulike språkautoriteter «årets nyord». Oxford-ordbøkene (*Oxford Dictionaries*) nyord for den engelske-språklige verden i 2016, er begrepet «post-truth». Begrepet ble en del av kulturanalysene, særlig av det amerikanske samfunnet, gjennom Ralph Keys bok «The Post-Truth Era – Dishonesty and Deception in Contemporary Life» fra 2004. Ralph Key hevder at det i vår tid har blitt etablert en tredje kategori i det offentlige rom som ikke er sannhet eller løgn, men flertydige uttalelser som ikke er nøyaktig sannhet, men heller ikke er en tydelig løgn.¹ Gjennomslaget for begrepet i den brede offentlighet kom i 2016, særlig knyttet til den amerikanske valgkampen. Oxford-ordbøkene definerer uttrykket slik: Begrepet er et adjektiv som er «relatert til eller omtaler den tilstanden der objektive fakta har mindre kraft til å forme den offentlige debatten enn appeller til følelser og personlig oppfatning»².

Det nye er at halvsannheter og benektning av fakta nå er blitt etablert som en alminnelig og akseptert måte å uttrykke seg på i det offentlige rom. Sosiale medier har blitt en helt sentral aktør i denne utviklingen med storpolitiske konsekvenser.

En av bispedømmets store opplysningspersonligheter er Spydeberg-presten Jacob Nicolaj Wilse, kalt «Østfolds apostel». I følge Tore Stubberuds Wilse-biografi fra i fjor, mente Wilse at kunnskap er nødvendig for å kunne arbeide for det allmenne vel. Fornuft og vitenskap var en gave gitt av Gud som kunne brukes for å bedre menneskers levekår, forstå Guds skaperverk og sikre fremskrittet. Han drev et nitidig registreringsarbeid av natur, landskap og levekår og brukte sin kunnskap til f.eks. å innføre poteten - rotfrukten som skulle redde mange liv. Den litt yngre Hans Nielsen Hauge fra Rolvsøy videreførte dette folkeopplysningsarbeidet og ble en viktig aktør i spredningen av poteten i norsk kosthold. For Hauge, som gjenoppdaget den

¹ "In the post-truth era we don't just have truth and lies but a third category of ambiguous statements that are not exactly the truth but fall just short of a lie".

² «An adjectiv defined as relating to or denoting circumstances in which objective facts are less influential in shaping public opinion than appeal to emotion and personal belief". Webside Oxford dictionaries

kristne troens inderlighet og den troendes direkte tilgang til Guds-mysteriet, satte også sannhet og kunnskap høyt.

For Wilse og andre ledende opplysningsteologer i Norge – som biskop Gunnerus i Trondheim - var ikke fornuft og vitenskap en motsetning verken til troen på Gud eller nødvendigheten av etikk og moral. Tvert om mente de at vitenskap og fornuft, eller det vi i «post-sannhet»-kulturen kan kalle objektive fakta, er en del av Guds opplysning av menneskeheten. De tok et kraftfullt oppgjør med datidens og senere tiders anti-religiøse ideologi i vitenskapen. I følge Stubberud betraktet Wilse ateismen som et intellektuelt tilbakestående stadium fordi tenkingen da hadde en for smal lesning av naturens virkelighet.

250 år med opplysning og kunnskapsinnhenting har utvidet vår kunnskap til utenkelige høyder, sammenlignet med Wilses generasjon. Selve tanken om «objektiv kunnskap» er med rette under diskusjon og har vist seg å være mindre entydig enn det de mest konsekvente rasjonalistene hevder. Men det er likevel langt mellom å kritisere en naiv tro på fornuften til å avskrive den som grunnlag for en faktabasert samtale om religion og samfunn.

Fornuft og følelser i religionen

Det er påfallende hvordan det i ordskiftet om religion og livssyn presenteres en mengde personlige oppfatninger og følelser som fakta. Det kan være dem som hevder at fortellingene om Jesus er like historisk pålitelige som eventyrene om Askeladden, at bare det som kan beskrives naturvitenskapelig finnes, at jorden er skapt på 6 dager for drøye 6000 år siden, eller at profeten Muhammed påbyr niqab og at hijab er et IS-symbol. For oss i Den norske kirke er det særlig sjenerende når antikkens verdensbilde og samfunnssyn blir gjort til en forutsetning for å kunne tro på Gud. Det låser Gud inne i datidens menneskeformede livsoppfatning og gjør Gud til en funksjon av menneskets tanke. Men Gud er større – «Gud er Gud om alle mann var døde», for å sitere Den norske kirkes identitetssalme som vi sang ved innledningen av denne mottagelsen.

Den kristne kirke har fra første dag anerkjent kunnskap og fornuft som et instrument for bekjennelsen til Den treenige Gud. Gjennom skaperverket gjenkjenner vi Gud som Skaper. Den kristne kirkes grunnlag, Jesu oppstandelse fra de døde, er gitt oss i form av øyenvitnebeskrivelser og fysiske møter med den oppstandne, og understreker hele Jesusfortellingens forankring i faktiske og historisk dokumenterbare hendelser. Den hellige ånd

viser seg i kirkens virkelighet og kjærlighetens handlinger. Tolkningen av det fysiske som vi kan observere er derimot alltid farget av den forståelse samtiden har. Den oldkirkelige utvikling av trosbekjennelser handlet nettopp om kirkens felles tolking av historiske fakta med begreper som var forståelige for datidens mennesker.

Fornuft og følelser i politikken

Et felt der politikken i Norge nå synes å være mer dominert av følelser enn av fakta, er Stortingets flertallets håndtering av dem som søkte og søker beskyttelse i Norge fra krig, undertrykkelse og nød. I 2012 skrev jeg en kronikk i Moss Avis med tittelen «Fryktens retorikk» om den daværende regjeringens håndtering av flyktningsspørsmålet. Siden den gangen har vi sett at den følelsesbaserte fryktretorikken har økt betydelig, uten at dens forankring i objektive fakta er blitt sterkere.

I følge ledende myndighetspersoner truer beskyttelse av noen titusen flyktninger grunnlaget for våre barns velferd. Det er åpenbart galt. Så skjør er ikke velferdsstaten. Og vi trenger flere hender i arbeid i tiårene fremover.

Like ille er det når det hevdes at millioner av mennesker står i kø for å komme til Norge dersom vi ikke er tøffe nok i vår avvisning. Dette finnes det heller ingen fakta som underbygger

Enkelte påstår at et par hundre tusen muslimer truer vår kristne kulturarv. Den største trusselen mot kristne verdier og livsholdninger kommer fra likegyldighet og avskrivningen av Gud – helt uavhengig av islams tilstedeværelse i Norge. For å sitere Angela Merkel: «Er man så bekymret for dette, kan man jo begynne å gå i kirken».

I et land der en av tiårets groveste terrorhandlinger ble begått av «en av oss», for å sitere Åsne Seierstad, er det feilaktig å knytte terrortrusselen til flyktninger, der det jo er mange som flykter fra nettopp terror og undertrykkelse. Man overser glatt at de fleste ofrene for terroristene med islamsk bakgrunn, er muslimer - enten det er i Bagdad, Afghanistan, Pakistan eller Tyrkia.

I møte med en slik post-sannhet-kultur er forfatteren Kristina Leganger Iversens beskrivelse av 2016 i en nyttårskronikk i Klassekampen (2.januar 2017) gjenkjennelig:

«2016. Det var eit sånt år, der det å vakne om morgonen oftare enn vanleg kjendest som å vakne i tung, kollektiv bakrus. Ikkje fordi det var eit år for uvanlege mengder alkohol, eller for

lange fester, men fordi folk stadig vakna, sjekka nyhende og tenkte, kva skjedde eigentleg i natt?»

Martin Luthers bærekraftige Håpsbudskap

I 2016 døde Borg bispedømmes første biskop, Per Lønning. Hans tid i Borg var usedvanlig produktiv med prekensamlinger, salmer og nye tolkninger av Gud i samtiden. I et nyttårskåseri ved årsskiftet 1972/73 uttrykker Lønning i sitt språk en livsfølelse i nær slekt med Leganger Iversen:

«For øvrig kan vi noen hver kjenne oss beklemt ved dette årsskiftet. Aldri har menneskeheten maktet så mye som i dag, og aldri har det vært så mange, så store og så påtrengende oppgaver som den ikke har maktet. Vi er mektige og avmektige som aldri før. Vi står rådløst spørrende innfor morgendagen: Hva vil den bringe?»

Og så fortsetter han: «Når troen ser fremover i trygghet, er det ikke fordi den kjenner svaret. Den vet ikke hva, men hvem. Hvem som stiger oss i møte fra det ukjente, hvem som holder morgendagen i sine hender. Det klarer seg».

Midt i post-sannheten og fryktens kultur kommer Gud til oss fra skapelsens begynnelse og fremtiden virkelighet med ordet om at frykt, død og lidelse skal overvinnnes. Profeten Jeremia sier at Gud vil gi menneskene fremtid og håp. Jesus, Guds bilde i verden, viste dette ved å komme til disiplene og menneskene som den oppstandne og seierrike Kristus.

Det er denne Kristi seier som er grunnpilaren i kirkens budskap om håp til en truet, skremt og undertrykket menneskehet og et skaperverk som stønner under den menneskeskapte opphetingen. Kirkens utfordring er å identifisere tegnene i samtiden som viser at den håpets seier over dødskreftene som Jesu oppstandelse har gitt oss del i, er mulig å finne igjen i hver tid og på hvert sted, også hos oss.

Martin Luther som startet den reformasjonen vi skal markere og feire i 2017, pekte på hvor vi kan gjenfinne Den oppstandnes tegn i samtiden, og hvordan håpet om en helbredende fremtid kan forankres i håpstegn som kan gjenkjennes i hver generasjon. Luther brukte mer enn 10 år på å finne et fast holdepunkt for håpet om en nådig Gud og en fremtid i Guds virkelighet. I den tiden søkte han håpets trygghet i kraftfulle religiøse handlinger og streng askese for slik å bygge Guds fremtid med egne anstrengelser. Gjennombruddet kom da han forsto at håpet er forankret i Guds handling for oss i dåpen, og alt Gud gjør i vår virkelighet for å rydde plass til

skapelsens og oppstandelsens livskraft. Guds håpstegn finnes derfor i hverdagen og i skaperverkets virkelighet. I dåpens nåde er den dømte frigjort til nestekjærlighetens gjerninger. Da ledes vi til inkludering av alle slags mennesker og ledsagelse av undertrykte, forslåtte og dem som har tungt å bære. Den Kristus som lever i oss gjør oss til håpsbærere i verden. Gud trenger ikke håp, men menneskene trenger håp. Derfor er menneskets kall å være hverandres håpstegn i hverdagens handlinger for barmhjertighet, rettferdighet og hele skaperverkets fred.

Gi oss i dag vårt daglige brød

Bekjennelsen til Gud betyr å slutte seg til Guds kamp for å beskytte og opprettholde sitt skaperverk, alt sammenfattet i Herrens bønn: «Gi oss i dag vårt daglige brød».

«Med daglig brød mener vi», sier Luther i Den lille katekisme, «slikt som mat og klær, hus og hjem, arbeid og helse, gode naboer og trofaste venner, et godt styre, rett og fred på jorden». Derfor sier Luther at en kristen skomaker er en dyktig skomaker som forsørger husholdet og gir andre varme og tørre føtter.

Når dette er innersiden i troen på Gud, forstår vi også hvordan Jesus kunne hevde at den sanne tilbedelsen av Gud virkeliggjøres når vi gir den sultne mat, den tørste drikke, når den fremmede inkluderes, den nakne blir kledd, den syke blir hjulpet og den fengslede blir besøkt.

I mitt tidligere virke i Den norske kirkes internasjonale arbeid med global rettferdighet, menneskerettigheter og fred, i Afrika og i Kirkens Nødhjelp ble jeg eksponert for det ytterste av menneskelig ondskap og fortvilelse. Da jeg i 2003 fikk anledning til å skrive meg gjennom disse erfaringene, valgte jeg «Tegn til håp» som tittel. Det var fordi jeg midt i den mørkeste og kaldeste virkelighet hele tiden så livskraft og kjærlighet kjempe seg frem i forslåtte og lidende menneskers liv.

Når Luther knytter Guds handling i skapelsen til de alminnelige handlinger i hverdagen, er håpstegnene ikke bare begrenset til kirkens handlinger. Guds livsfremkallende handlinger finnes i hele skaperverket og i alle mennesker. Det gir oss frihet til å samhandle på tvers av alle de grenser og skillelinjer vi har etablert mellom oss.³ Vi er fri til å finne håpstegnene så langt Guds kjærlighet rekker. Og den har ingen grenser.

³ Anders Frostenson, den store svenske salmedikeren uttrykke dette slik i Alfred Hauges oversettelse:

Den svenske erkebiskopen Antje Jackelèn identifiserer i sin siste bok «Samlas kring hoppet» disse håpstegetene som evighetstråder innvevd i tidens vev. Det er troens gave å kunne gjenfinne disse evighetstrådene, tegn på håpets reelle tilstedeværelse.

Håpsteget i vår tid

Kan vi så gjenfinne slike evighetstråder og håpsteget i Norge ved starten på et nytt år?

Norsk Språkråd har kåret statsministerens begrep «hverdagsintegrering» som årets nyord i 2016. Det betegner alt inkluderingsarbeidet som utøves av enkeltpersoner, organisasjoner og lokale myndigheter for å gi rom til flyktninger og andre som trues av ekskludering. I Årnes sentrum pleier den lokale, muslimske grønnsakhandleren Fahrhan fra Yemen regelmessig å gi en fruktkurv til kirkens kirkekaffe. Hverdagsintegrering er en av håpstrådene i vår tids vev, og de er tydelig i Borg.

Her har jeg også sett hvordan kommune etter kommune bosetter mennesker som har et anerkjent beskyttelsesbehov – 1662 i Borg bispedømme⁴ i 2016. Det er mer enn tre ganger bosettingen i 2012. Forfulgte får nytt håp, og vi får alle del i håpet om en berikende fremtid.

Borg Dialogforum øker medlemstallet og har skapt møteplasser mellom ungdom og kvinner fra kirker og moskeer. Det skaper håp om sameksistens på tvers av religiøs tilhørighet.

Regjeringen nye politikk i møte med konvertitter som søker beskyttelse i Norge, gir håp til fortvilede mennesker vi i kirkene har særlig kontakt med. Men dessverre har ikke min anmodning om at Norge må gi spesiell beskyttelse til de assyriske kristne som utsettes for et kulturelt folkemord i Syria og Irak, blitt fulgt opp.

«Og endå er det murar oss imellom, og gjennom sprinkelverk vi tøyer hand. Vårt fangerom er murt av redsle-steinar, og fangeklede er vårt stengde eg.

Guds kjærleik er som stranda og som graset., som vind og viss og jord og allheims rom».

Å døm oss Herre, frikjenn oss i domen! I di forlating fridom finst og von. Den rekk så vide som din kjærleik vandrar, til folk av kvar ein rase og nasjon.

Guds kjærleik er som stranda og som graset., som vind og viss og jord og allheims rom».

⁴ Tall fra IMDI pr 1.12.2016

Det er oppsiktsvekkende at dramaserien «Skam» har så stor seersuksess både i Norge og i andre vestlige land. Det er et håpsteget at ungdommers krevende virkelighet blir gjenkjent og akseptert i det offentlige rom, og ikke skjøvet under teppet.

Rettighetsutvalgets NOU «På lik linje» om levekårene for mennesker med utviklingshemming ble overlevert barne- og likestillingsministeren i høst. Den anbefaler konkrete handlingsmuligheter som, dersom de gjennomføres, vil gi fremtidshåp for en av de mest oversette gruppene i vårt land. Dessverre overser utredningen plikten det offentlige har til å legge til rette for tros- og livssynsutøvelse for personer i det offentliges omsorg, og mangelen på oppfølging av dette. Borg bispedømme har sammen med *Samarbeidsrådet for tros- og livssynsamfunn* løftet dette som en tydelig og konkret utfordring til landets helseminister.

Flere av organisasjonene som arbeider nærmest på menneskelig ondskap og lidelse velger å løfte frem at nestekjærlighet og solidaritet er med på å avskaffe fattigdom og undertrykkelse, og skaper bærekraftig håp i en tilsynelatende håpløs virkelighet.

Kristina Leganger Iversens mørke 2016-beskrivelse har tittelen «Håpets år» og holder fast i at hun også har sett at handling og samhandling gjødsler håpet.

Den norske kirke er et håpsteget

Fra 1. januar 2017 er ikke prestene i Den norske kirke lenger statsansatte, og kirkens regionale og sentrale organer ikke lenger ytre statsetater. Den store reformen var grunnlovsendingene i 2012 da staten ikke lenger knyttet seg til en bestemt religion og Den norske kirke ble et eget subjekt i Grunnlovens paragraf 16. I løpet av 2017 forventes det at regjeringen kommer med forslag til en felles lov som skal omfatte både Den norske kirke og tros- og livssynsamfunnene. Det arbeides også med en gjennomgang av hvordan statens forpliktelse i paragraf 16 om finansiering av Den norske kirke og de andre tros- og livssynsamfunnene skal utformes i fremtiden. Så langt er verken staten eller kommunenes forpliktelser endret. Jeg forventer at Ståsettutvalgets prinsipp om at den nordiske samfunnsmodellen er tjent med at det offentlige sikrer grunnfinansiering av virksomheter og institusjoner som er med å bygge opp fellesgoder – *common good* – også omfatter tros- og livssynssamfunn, selv om jeg ser at enkelte aktører vil importere modeller fra USA eller Frankrike. Debatten må gå på hvordan en skal sikre en finansieringsordning som på den ene siden anerkjenner Den norske kirkes særlig rolle og

posisjon i det norske samfunnet historisk og aktuelt, og samtidig sikre andre samfunn en sammenlignbar understøttelse.

Den norske kirkes kirkerom, gudstjenesteliv og fellesskapsarenaer er tegn på et håp som er synlig og tilstedeværende: Ungdom strømmer til Den norske kirke i Borg på leting etter rom og plass i en tid der forventinger, nyhetsbildene og konformitetspress skaper mange engstelige sjeler. Tusenvis av foreldre bringer barn sine til dåp for å uttrykke sin tilhørighet til evighetens tråder i sine og barnets liv - og stadig flere har oppdaget livskraften i møte med nattverdens brød og vin. Kirkearkitekten Arne Sæther uttrykker denne virkeligheten slik: «Midt i vår verden, her hvor vi bor, finnes vern for en utmattet sjel. Muren og tårnet, her er en borg og en levende kraft som gjør hel» (*Norsk Salmebok, 561*).

Det er dette som er sannheten om Den norske kirke i vårt samfunn. Hun er et sted for håp og vil gi mennesker frimodighet til å være håpets bærere i kjærlighetsgjerninger for nesten og skaperverket, i det yrke og den posisjon hver og en måtte ha, som personer og som fellesskap. Det er dette guddommelige samfunnsoppdraget Norges folkekirke har - i 2017 og i tiårene fremover.

Godt nyttår, 2017!